

سیدجلال سادات تهرانی؛ بازرگان بالفطره

سیدجلال سادات تهرانی؛ تاجری بود که پس از حدود چهار دهه فعالیت تجاری در بازار تهران، فعالیت صنعتی خود را آغاز کرد. وی یکی از تولیدکنندگان بزرگ جوراب صنعتی، انواع نخ و پارچه در سه دهه آخر حکومت پهلوی بود که همراه با سه پسرش نقش موثری در رشد اقتصادی و گسترش صنعتی ایران داشت.

سادات تهرانی، نسل اول خاندانی است که توانست در یک فرآیند کسب و کار طولانی انباشت سرمایه را در خانواده اش نهادینه کند. پدر و برادرش با پایه های مذهبی، مدعی نوعی کرامت و قدرت ویژه صوفی گونه بودند. با اینکه سیدجلال اعتقادات دینی داشت، هیچ گاه همسر و فرزندانش را مجبور به انجام تکالیف و رفتارهای دینی نمی کرد.

یکی از فعالیت اقتصادی وی بود. در سال ۱۳۲۵ با مشارکت حاج ماشاءالله هاشمیان سرای منصوروی را خرید و یک پاساژ نو با ۷۵ مغازه ساخت. سرقفلی آن را از بیست هزار تومان تا پنجاه هزار تومان فروختند. در سال ۱۳۲۶ مغازه متعلق به کفش باتا را در خیابان استامبول خریداری کرد.

در این مغازه انواع کفش ورزشی فروخته می شد. در سال ۱۳۲۷ نیز سرقفلی ۵ دهانه مغازه بزرگ به نام معطر را در لاله زار خرید.

وی بخشی از این املاک را پس از نوسازی و افزایش قیمت می فروخت و سرمایه آن را در معامله ای تازه به کار می گرفت. ب

راساس اسناد موجود در مرکز اسناد انقلاب، معاملات وی در زمینه زمین، ساختمان و... تا سال ۱۳۵۶ همچنان رو به افزایش بود و بیش از ۴۰ ملک و ساختمان های اکثر تجارتی و صنعتی را شامل می شد. او در آذر ۱۳۲۹ شرکت پارس تریکو را با مشارکت ۵۰ درصد سهم محمدعلی نیلی خریداری کرد و در سال ۱۳۳۶ سهم نیلی را هم خرید و مدیریت این

سیدجلال سال ۱۳۱۶ یک باب مغازه در بازار بزرگ تهران مقابل مسجد امام و یک باب خانه با قطعه زمین بزرگی در امیریه تهران خرید و بخشی از آن را برای ملک مسکونی استفاده کرد.

او در آن زمان به تجارت کالاهای مختلفی نظیر جوراب گالش مردانه و زنانه، چکمه، کفش ورزشی کتانی و لاستیکی زیپ و... می پرداخت. در سال ۱۳۱۸ کارت بازرگانی را از اتاق تجارت و وزارت مالیه دریافت کرد.

در کارت وی، حوزه فعالیتش خرازی و واردات انواع نخ، پشم، کرک مرسریزه و پارچه ذکر شده است.

به نظر می رسد در سال های بعد کالاهایی مثل انواع کفش، زیپ، بارانی و گاهی بر اثر تقاضای بازار، پنکه شکر و آهن را نیز از چند کشور اروپایی وارد می کرد.

در سال ۱۳۲۵ مغازه ای حدود ۶۰ متر به نام کیف یکتا در خیابان استامبول خریداری کرد و آن را محل فروش کیف، کمر بند چرمی، کفش و... قرار داد. در سال ۱۳۳۹ همین مغازه را به برادرش واگذار کرد.

تا اوایل سال چهل ساختمان سازی و معامله ملکی

سیدجلال، فرزند ضیاءالدین در سال ۱۲۸۲ در تهران متولد شد.

تنها سه سال به مدرسه رفت. از نوجوانی (سال ۱۲۹۶) به فروش لوازم خرازی و جوراب در بازار تهران مشغول شد.

سیدجلال هرگاه سرمایه ای به دست می آورد آن را به خرید محل تجاری یا زمین، اختصاص می داد؛ او این کار را از ۱۸ سالگی شروع کرد و تا سال ۱۳۵۷ ادامه داد. در سال ۱۳۰۲ یک مغازه، واقع در بازار بزازها خریداری کرد.

در سال ۱۳۰۸ با ذکیه علی الحساب ازدواج کرد. حاصل این ازدواج سه پسر به نام های رکن الدین متولد (۱۳۱۰) دارای دکترای اقتصاد از آمریکا، شمس الدین (مهندس نساجی) و ضیاءالدین (تحصیل کرده اقتصاد و مدیریت صنعتی از آمریکا) و سه دختر به نام های اکرم، نرزه و شهناز بود.

در آن زمان، کارت بازرگانی برای کسانی صادر می شد که در بازار، صاحب سرمایه لازم باشند یا حجره با موقعیت مناسب تجاری داشته باشند.

شرکت را به پسر ۱۹ ساله‌اش، رکن الدین سپرد. سرمایه شرکت طی سه سال از نیم میلیون به دو میلیون ریال افزایش یافت.

کار شرکت، تولید و فروش بلوزهای تریکو، کشیاف، بلوز پشمی مردانه، زنانه و بچه‌گانه و محل فروش محصولات آن، سه مغازه در لاله‌زار بود. در بازار تقاضای زیادی برای این محصول وجود داشت و همین مساله به توسعه فعالیت‌های شرکت کمک می‌کرد.

وی در سال ۱۳۳۲ شرکت بازرگانی فرخ را با مشارکت کارمند مورد اطمینانش، محسن هاشمی‌نژاد و با یک میلیون و دویست هزار ریال سرمایه (هرکدام ۶۰۰ هزار ریال) تاسیس کرد.

کار این شرکت واردات آهن، مواد شیمیایی و برخی از کالاهای خرازی و مدیرعامل آن هاشمی‌نژاد بود.

او در اسفند ۱۳۳۲ با خرید چهار دهنه مغازه در پاساژ نور لاله‌زار، به گسترش سرمایه خانوادگی خود پرداخت. همه این گسترش‌ها در زمانی صورت می‌گرفت که فرزندان هنوز وارد بازار کسب‌وکار نشده بودند و او به تنهایی، اداره واحدهای اقتصادی خانواده را به عهده داشت.

در فروردین ۱۳۳۹ با مشارکت پسرش، رکن الدین (هرکدام ۵۰ درصد سهم) شرکت تولیدی رکن (در خیابان رافائیل) را تاسیس کرد. در فروردین ۱۳۴۰، ملک و ساختمان کارخانه استارلایت را خرید.

در دی‌ماه ۱۳۴۱ ساختمان قدیمی (در خیابان سی‌تیر) را با مشارکت پسرش (هر یک ۵۰ درصد سهم) خریدند و شرکت تولیدی بافت آزادی (ساکا) را با مشارکت ۴۰ درصد محمود پورکاظمی در خرداد ۱۳۴۳ خریداری کردند.

از دیگر فعالیت‌های اقتصادی او خرید پاساژهایی مثل حافظ و فرشته (در خیابان جمهوری فعلی) طی سال‌های ۱۳۴۵ و ۱۳۵۲ و پاساژ بهارستان در آخر خرداد ۱۳۵۶ بود.

سیدجلال بخش قابل توجهی از دارایی‌هایش را به وکالت از فرزندان و به نام آنها خریداری کرد. بخشی از این موسسات در سال‌های بعد فروخته شد و بقیه به نام شرکت یا اعضای خانواده تغییر مالکیت یافت.

سادات‌تهرانی توانایی‌های ویژه‌ای داشت. از

ویژگی‌های برجسته او توانایی در شناخت ملک مناسب و ارزیابی افزایش قیمت آن در آینده نزدیک (بعد از بازسازی و احداث ساختمان جدید) یا تغییراتی در تاسیسات و فروش آن با قیمت بیشتر بود.

وی در سه دهه توانست از همین راه و سرمایه‌گذاری در زمینه ساخت‌وساز به ایجاد سرمایه بپردازد و در کنار تجارت کالاهای مختلف فعالیت صنعتی خود را گسترش دهد.

در همین سال‌ها مهمانخانه‌ای را به ارزش چهارصد هزار تومان از دو شریک در خیابان استانبول خرید و پس از چند سال آن را بیش از دو میلیون و سیصد هزار تومان فروخت.

ثروت وی در سال‌های ۱۲۹۶ تا ۱۳۳۸ عمدتاً از راه تجارت، زمین و ساختمان به دست آمد. بسیاری از فعالان تجاری ایران که به تولید صنعتی روی آوردند، در کنار صنعت، بخش تجاری خود را حفظ کردند و در برخی از حوزه‌های مرتبط با صنعت، آن را گسترش دادند.

سیدجلال اولین کارگاه تولیدی را در سال ۱۳۰۰ با دو مغازه برای تولید جوراب آغاز کرد. در ۴۷ سالگی با تاسیس شرکت پارس تریکو، اولین فعالیت صنعتی خود را آغاز کرد. فعالیت صنعتی وی، پس از فارغ‌التحصیلی سه فرزندش (از سال ۱۳۳۸ تا ۱۳۴۶) گسترش بیشتری یافت.

قبل از ورود فرزندان به فعالیت اقتصادی شرکایی مثل پورکاظمی، هاشمی‌نژاد و محمدعلی نیلی در پارس تریکو و شرکت بازرگانی فرخ مشارکت داشتند. در خرداد ۱۳۳۷ کارخانه جوراب استارلایت برای تولید انواع جوراب‌های مردانه و زنانه نخی، پشمی و پلاستیک و در ۱۵ فروردین ۱۳۳۹ شرکت تولیدی جوراب رکن (با مسئولیت محدود)، به منظور تولید انواع جوراب تاسیس شد. س.

رمایه شرکت پنج میلیون ریال بود که جلال و رکن‌الدین سادات‌تهرانی از آن سهم مساوی داشتند. با الحاق پارس تریکو به این شرکت، نام آن به استارلایت تغییر یافت.

در خرداد ۱۳۴۳ شرکت تولیدی ساکا (سهامی عام) برای تولید انواع پارچه‌های پیراهنی، کرکی، گردباف، چاپی و رنگی، تولید نخ نایلون، استرچ، پلی‌استر و انواع

تور ساده و گلدار شروع به کار کرد. سرمایه‌گذاران آن سیدجلال و شمس‌الدین سادات‌تهرانی (با ۶۰ سهم) و محمود پورکاظمی (با ۴۰ سهم) بودند.

سرمایه اولیه آن، ۱۰ میلیون ریال بود. ساکا در آخر بهمن ۱۳۴۳ پنج دستگاه ماشین کتن دوشانه خریداری کرد. آنها سرمایه شرکت را در ۵ مرحله با صد و بیست هزار سهم به یک میلیارد و ۲۰۰ میلیون ریال در سال ۱۳۵۷ افزایش دادند و مبلغ سیصد و سی میلیون ریال از افزایش سرمایه از مطالبات سهامداران و بقیه نقدا تامین شد.

سازمان مالی گسترش مالکیت و شرکت سرمایه‌گذاری ملی ایران، صاحب ۴۵ درصد سهام و دو شریک خانوادگی ۵۴ سهم را دارا بودند. شرکت در سال ۱۳۵۸ به مقدار یک و نیم میلیارد ریال فروش داشت و مدیرعامل آن، پورکاظمی بود.

گسترش شرکت‌های زنجیره‌ای پخش و فروش کالا نشان‌دهنده بخشی از بزرگ‌شدن موسسات تولیدی بود که از اواسط دهه‌چهل در ایران شکل گرفت. کاهش وابستگی به بازار سنتی و کنترل عوامل مربوط به تولید و توزیع، بخشی از این زنجیره فعالیت اقتصادی است.

تهیه انبار در مراکز استان‌ها و شبکه حمل‌ونقل برای انتقال کالا در سطح کشور گسترش یافت.

شرکت به پخش (وابسته به لاجوردی‌ها)، شرکت البرز متعلق به خسروشاهی و گروه تولید دارو بود. توزیع کفش (در فروشگاه‌های کفش ملی، بلا، وین) شرکت مینو (با پخش قاسم) فروشگاه‌های توزیع کتاب (وابسته به امیر کبیر) و... تنها بخشی از تحول شبکه توزیع در ایران هستند. در همین راستا خانواده سادات‌تهرانی نیز شرکت زنجیره‌ای را برای توزیع محصولات خود، تاسیس کردند.

در ۱۵ خرداد ۱۳۴۶ شرکت پخش جوراب با سرمایه پنج میلیون ریال به منظور تاسیس فروشگاه برای عرضه مستقیم جوراب تاسیس شد. جلال‌الدین سادات‌تهرانی، دو میلیون ریال، هاکوب و واروش آوایتسیان، دو میلیون دویست پنجاه هزار ریال و پرویز معبودی هفتصد هزار ریال در آن سرمایه‌گذاری کردند. این شرکت تا سال ۱۳۵۷ فروشگاه‌های متعددی

برای توزیع جوراب استارلایت در تهران تاسیس کرد. مدیرعامل شرکت واروش آویتسیان بود.

با بازگشت شمس‌الدین در همین سال‌ها، فعالیت صنعتی آنها توسعه بیشتری یافت.

در مهر ۱۳۴۶ شرکت ریسندگی و بافندگی، فرنخ به‌منظور تولید انواع نخ‌های پنبه‌ای و پلی‌استر به‌ثبت رسید. سرمایه اولیه شرکت شصت میلیون ریال (۶۰۰ سهم صد هزار ریالی) بود، سهامداران آن محمد و فرید خسروشاهی (۱۲۰ سهم)، جلال سادات‌تهرانی (۹۰ سهم)، امیر عمید حضور (۶۰ سهم)، هاشمی‌نژاد (۶۰ سهم) و تعدادی سهامدار خرد داشت.

شرکت ریسندگی و بافندگی، فرنخ در مهر ۱۳۴۶ به‌منظور تولید انواع نخ‌های پنبه‌ای و پلی‌استر به‌ثبت رسید.

سرمایه اولیه شرکت شصت میلیون ریال (۶۰۰ سهم صد هزار ریالی) بود، سهامداران آن محمد و فرید خسروشاهی (۱۲۰ سهم)، جلال سادات‌تهرانی (۹۰ سهم)، امیر عمید حضور (۶۰ سهم)، هاشمی‌نژاد (۶۰ سهم) و تعدادی سهامدار خرد داشت.

در سال ۱۳۵۰ از ۶ سرمایه‌گذار اولیه، سیدجلال و رکن‌الدین سادات‌تهرانی و هاشمی‌نژاد به‌عنوان سهامداران شرکت باقی‌ماندند و سرمایه آن به دویست میلیون ریال افزایش یافت. مدیرعامل شرکت هاشمی‌نژاد بود.

زیربنای کارخانه حدود هفده هزار مترمربع، تولید آن روزانه ۱۱ تن و تعداد پرسنل آن ۵۵۰ نفر بود. به‌میزانی که ابعاد شرکت‌ها و دامنه فعالیت آنها بزرگتر می‌شد، تفکیک فعالیت‌ها، به‌منظور تخصصی‌تر شدن ضروری به‌نظر می‌رسید.

در عین حال استفاده از معافیت مالیاتی، برای سرمایه‌گذاری نقش موثری در تاسیس واحدهای جدید ایفا کرد، از این رو بخشی از فعالیت شرکت ساک، از آن جدا شد و در سال ۱۳۵۲ به‌صورت مستقل با نام شرکت نخ‌البرز (پورسا) به‌ثبت رسید.

مشکل کمبود جا، کمبود آب و استفاده از معافیت مالیاتی باعث شد، بخش تولید نخ نایلون، استرچ و پلی‌استر به شهرک صنعتی البرز منتقل شود. سهامداران شرکت، دو خانواده سادات‌تهرانی و پورکاظمی بودند.

کل سهام شرکت، صد و پنجاه هزار سهم بود که ۳۳ درصد سهام متعلق به پورکاظمی و ۶۷ درصد متعلق به خانواده سادات‌تهرانی بود.

تفکیک فعالیت و مستقل کردن حوزه‌های مختلف تولید در شرکت تولیدی «مه‌نخ» نیز اتفاق افتاد؛ به‌طوری که شرکت فرنخ به‌منظور تولید انواع نخ‌های پنبه و ویسکوز و آکریلیک معمولی، به‌صورت مستقل شروع به فعالیت کرد.

در دهه پنجاه، شرکت‌های تولیدی که از دل شرکت‌های بزرگتر به‌وجود آمده بودند، بر اثر گسترش و تفکیک فعالیت‌ها به تاسیس شرکت‌های دیگر اقدام کردند.

شرکت تولیدی «ناز‌نخ» از درون «پورسا» برای تولید انواع نخ‌های آکریلیک‌بالک، تاسیس شد و شرکت تولیدی نازپوش با مشارکت شرکت ناز‌نخ و یک شرکت کره‌ای ایجاد شد.

سیدجلال سادات‌تهرانی، علاوه بر نساجی در سایر حوزه‌های صنعتی نیز سرمایه‌گذاری کرد. وی در سال ۱۳۴۲ با مشارکت محمدحسن راسخ افشار، مرتضی معنوی و محسن ضرابیان اقدام به تاسیس کفش «شادان‌پور» در مهرآباد جنوبی کرد.

این شرکت به تولید انواع کفش چرمی، کتانی، صندل، چکمه و... می‌پرداخت. احتمالاً سهام آن در اواخر دهه چهل به شرکای دیگر فروخته شد.

بسیاری از زنان و مردان شهری و روستایی در منازل یا مغازه‌های خود اقدام به کشفافی و جوراب‌بافی با دست می‌کردند.

از سال ۱۳۱۰ به تدریج ماشین‌های کوچکی وارد ایران شد که با آنها در کارگاه‌های کوچک یا مغازه‌ها به تولید جوراب می‌پرداختند.

کارخانه شمس در تبریز (تاسیس ۱۲۹۰) با ۳۲ کارگر، سالانه ۹۰ هزار جفت جوراب و ۳۰ هزار پیراهن تولید می‌کرد. کارخانه امیدی در رشت (تاسیس ۱۳۰۵) با ۱۷ کارگر، ۶۷۲۰ جفت جوراب تولید می‌کرد. پس از آن تا سال ۱۳۱۰ کارخانه‌ای در زمینه تولید جوراب تاسیس نشد.

از سال ۱۳۱۱ تا ۱۳۲۵، ۲۶ کارخانه جوراب‌بافی تاسیس شد که ۱۴ باب از آنها در تهران و ۱۲ باب دیگر در مشهد، رشت، قائمشهر و اصفهان بود. این

کارخانه‌ها روی هم رفته، ۷۶۰ پرسنل داشتند، پس از پایان جنگ جهانی دوم و آزادی واردات، کارخانه به دلیل ناتوانی در رقابت تعطیل شد و بقیه آنها نیز سوددهی رضایت‌بخشی نداشتند.

بزرگ‌ترین کارخانه تولید جوراب و لباس کشفافی کارخانه کشفافی و جوراب‌بافی ظفر (متعلق به دولت) بود که در سال ۱۳۱۱ در تبریز تاسیس شد و با ۲۵۳ پرسنل، یک‌سوم کل شاغلان این صنعت را در استخدام خود داشت.

تولید جوراب به شکل کارگاهی تا دهه شصت ادامه داشت. تعداد کارخانه‌های بزرگ اندک بود و حدود ۵۱ کارگاه در این زمینه فعالیت داشتند. تا اواسط دهه ۳۰ اکثر فقرا جوراب نداشتند و ثروتمندان نیز جوراب وصله‌دار می‌پوشیدند.

سادات‌تهرانی که بعدها به‌عنوان یکی از بزرگ‌ترین تولیدکنندگان جوراب ایران شناخته شد، با خرید دو باب مغازه در گذر نوروزخان و نصب چهار دستگاه ماشین جوراب‌بافی و استخدام چند کارگر شروع به فعالیت کرد.

نخ آن را از محمد مقدس و قدس جورابچی (که در پامنار کارگاه داشتند) می‌خرید و محصولات خود را برای فروش به مغازه‌ها عرضه می‌کرد.

او در سال ۱۳۳۹ محلی در پاساژ نور (واقع در لاله‌زار نو) اجاره و ۱۰ دستگاه ماشین جدید جوراب‌بافی از آلمان وارد کرد، پس از مدتی ۱۲ دستگاه ماشین جوراب‌بافی چکسلواکی را از محسن جورابچی خرید. به علت کوچک‌بودن محل کار، آن را از لاله‌زار به کوچه انتخابیه (واقع در خیابان سی‌تیر) منتقل کرد.

در سال ۱۳۳۷ دفتر و محل کارخانه استارلایت را در (کاووسیه، نبش مدرس) خریداری و همه ماشین‌ها را در یک جا متمرکز کرد، سپس برخی از زمین‌های اطراف آن را برای گسترش فعالیت خریداری کرد. افزایش تولید نیازمند انبار بود؛ از این رو زمینی به مساحت ۹۶۰ مترمربع در خیابان ۳۰ تیر خرید تا آن را به انبار تبدیل کند.

تولید سالانه کارخانه در سال ۱۳۴۷ با ۴۲۰ پرسنل، سیصد و پنجاه هزار دوجین جوراب زنانه از جنس نایلون و انواع جوراب مردانه با سرمایه دویست میلیون ریال بود.